

Наталія Хлібороб

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного та фінансового права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
(м. Львів, Україна)
natalia_hliborob@ukr.net

УДК: 342.92(477)

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ: ІННОВАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

АНОТАЦІЯ. Запровадження електронного судочинства стало провідною темою наукових дискусій останнього часу. Основним сьогодні залишається запитання: чи зможе електронне судочинство підвищити рівень захисту прав людини, особливо в адміністративних справах, де однією зі сторін правового спору є приватна особа, якій протистоїть суб'єкт владних повноважень? Загалом інформаційні технології дають змогу створювати нові форми організації діяльності та взаємодії органів публічної влади з суспільством, запроваджувати інноваційні рішення щодо правового регулювання та організації публічно-правових відносин.

Метою статті є з'ясувати, по-перше, які реальні можливості створюють інноваційні законодавчі норми про електронне адміністративне судочинство для учасників адміністративного процесу, по-друге, якими мають бути подальші кроки органів публічної влади, зокрема і законодавця, для того щоб відбулася реалізація положень про запровадження електронного адміністративного судочинства.

На законодавчому рівні відбулося закріплення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка має стати основою впровадження усіх наступних елементів електронного адміністративного судочинства. Вперше закріплено положення про те, що суд здійснює розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Учасникам адміністративного процесу надано можливість подавати докази в електронній формі та використовувати електронний цифровий підпис. Крім того, документи можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Однак неоднозначним залишається правова регламентація можливості звернення до адміністративного суду з електронним позовом. У статті 160 Кодексу адміністративного судочинства України чітко вказано, що позовна заява подається у письмовій формі. Хоча письмова форма фактично не виключає можливості створення електронного документа, однак те, що законодавець прямо не передбачив такої можливості, як звернення до суду шляхом подання електронного адміністра-

© Наталія Хлібороб, 2018

тивного позову, лише свідчить про неготовність публічної влади до реальних перетворень судових процесів за допомогою інформаційних технологій.

Судові процеси зокрема та система загалом є чи не найконсервативнішою з публічних інституцій. У процесі розвитку суспільства базові елементи судового процесу зазнали мінімальних змін. За таких умов завданнями сучасної правової системи є зробити використання інформаційних технологій максимально безпечним для прав людини, а також використати можливості цифрового світу для полегшення складних юридичних процедур.

Отже, зі змінами, які внесені у КАС України, фактично відбулося запровадження окремих елементів електронного судочинства в адміністративний процес. Однак докорінних змін не сталося, оскільки на законодавчому рівні закріплені положення, які досі регулювалися підзаконними нормативно-правовими актами. Наступним кроком має стати створення правових основ функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, посилення захисту персональних даних і відповідальності за незаконне втручання у роботу систем електронного судочинства.

Ключові слова: електронний суд; електронне адміністративне судочинство; електронний позов; електронні докази.

Запровадження електронного судочинства стало провідною темою наукових дискусій, публічних обговорень останнього часу. Після ухвалення резонансного та, зрештою, довгоочікуваного Закону України “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів” (далі – Закон)¹, яким, власне, й ухвалено ключові положення щодо запровадження електронного судочинства, науковий і практичний інтерес до цієї проблематики все більше зростає. Попри оптимізм, якого загалом заслуговує ухвалення цього надзвичайно важливого законодавчого акта, правова спільнота усвідомлює цілу низку труднощів та перешкод, які сьогодні об’єктивно існують і які є неабияким викликом для запровадження електронного судочинства в Україні. Основним нині залишається запитання: чи зможе запровадження електронного судочинства підвищити рівень захисту прав, свобод, інтересів людини, зробити судочинство ефективним, прозорим, доступним та, зрештою, більш економічним? Особливо воно є актуальним у контексті здійснення адміністративного судочинства, де однією зі сторін правового спору є приватна особа, якій протистоїть вся система публічної влади як суб’єкт владних повноважень.

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.

Наталія Хлібороб

Проблематиці запровадження електронного судочинства присвячені наукові дослідження та публікації таких учених, як В. Білоус, О. Бринцев, А. Каламайко, М. Кравчик, Н. Кушакова-Костицька, Н. Логінова, Р. Куйбіда та ін.

Метою дослідження є з'ясувати, по-перше, які реальні можливості створюють інноваційні законодавчі норми про електронне адміністративне судочинство для учасників адміністративного процесу, по-друге, якими мають бути подальші кроки органів публічної влади, зокрема і законодавця, для того щоб відбулася реалізація положень про запровадження електронного адміністративного судочинства.

Протягом десятиліття спостерігаємо безпрецедентно динамічний розвиток інформаційних технологій, інтенсивність яких часто перевищує наші уявлення та очікування. Звісно, це впливає чи не на всі сфери суспільного життя, приватні та публічні інституції, зрештою, створює умови для розвитку інформаційного суспільства як наднового високоорганізованого та динамічного утворення. Це не дивно, адже для людини характерно невпинне прагнення до створення нових, більш комфортних умов життєдіяльності. Власне, саме інформаційні технології у перспективі створюють можливості та комфортні умови для кожного члена суспільства.

Тож правова система України не може залишатися осторонь таких глобальних перетворень та має стати правовим ядром функціонування інформаційного суспільства. Інформаційні технології дають змогу створювати нові форми організації діяльності та взаємодії органів публічної влади з суспільством загалом та з кожною людиною зокрема, запроваджувати інноваційні рішення щодо правового регулювання та організації публічно-правових відносин. Правові системи світу вже тривалий час використовують інформаційні технології, щоб посилювати захист прав людини, створювати комфортні можливості для всіх членів суспільства з метою реалізації та захисту своїх прав, свобод та інтересів. Так, у провідних демократіях світу успішно функціонують системи електронної демократії, електронного урядування, електронного судочинства.

Вслід за світовими тенденціями, в Україні вже тривалий час намагаються створити повноцінну систему електронного урядування, запровадити електронні адміністративні послуги. На черзі – електронне судочинство. Міжнародні акти визначають електронне судочинство так:

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у реалізації правосуддя усіма зацікавленими сторонами в юридичній сфері з метою підвищення ефективності та якості державних служб, зокрема для при-

ватних осіб та підприємств. Це включає в себе електронний зв'язок та обмін даними, а також доступ до судової інформації².

Електронне судочинство має забезпечувати:

1) відкриття провадження за допомогою електронних засобів; 2) здійснення подальших процесуальних дій у межах провадження у середовищі електронного документообігу; 3) одержання відомостей про хід справи шляхом доступу до судової інформаційної системи; 4) одержання інформації про результати провадження в електронній формі³.

Перші кроки на шляху до запровадження окремих елементів системи електронного судочинства деякі суди здійснювали як пілотні проекти. Лише з прийняттям наказу Державної судової адміністрації України “Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу”⁴ було визначено порядок обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, зокрема в частині надсилання судом таким учасникам процесуальних документів в електронному та паперовому (паралельно) вигляді. Правовою спільнотою була позитивно сприйнята одна з основних інновацій – направлення інформації про судові засідання шляхом SMS-повідомлень. Ці ж правові положення були закріплені та частково розширені із прийняттям наказу Державної судової адміністрації України “Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження”⁵.

І нарешті, основним у цьому напрямі стало ухвалення Закону⁶, яким, власне, й ухвалено зміни у процесуальні кодекси України, зокрема і у Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України)⁷ щодо запровадження електронного судочинства.

² Recommendation of the Committee of Ministers CM/Rec(2009)1 adopted on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies to member states on electronic democracy (e-democracy) <http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp> accessed 12 December 2017.

³ Recommendation of the Committee of Ministers (2001)3 adopted on 28 February 2001 at the 743rd meeting of the Ministers' Deputies to member states on the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2aa7> accessed 12 December 2017.

⁴ Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: наказ Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 р. № 72. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA13013.html (дата звернення: 12.12.2017).

⁵ Про затвердження Тимчасового регламенту надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу, кримінального провадження: наказ Державної судової адміністрації України від 7 листопада 2016 р. № 227. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/227> (дата звернення: 13.12.2017).

⁶ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (н 1).

⁷ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (у редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436).

Наталія Хлібороб

Відбулося законодавче закріплення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – Єдина система), яка має стати основою впровадження усіх наступних елементів електронного адміністративного судочинства. Вперше на законодавчому рівні закріплено положення про те, що суд здійснює розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. Учасникам адміністративного процесу надано можливість подавати докази в електронній формі та використовувати електронний цифровий підпис. Законодавець також закріпив положення, відповідно до яких документи (зокрема процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням Єдиної системи.

Експерти зазначають:

Після впровадження змін, справді, можна буде, не виходячи з дому, направляти звернення до суду, отримувати документи в справі, доступ до матеріалів справи і навіть співпрацювати зі слідством через участь у режимі відеоконференцій. Це будуть будь-які справи, окрім кримінальних. Якщо систему зроблять, то “електронний суд”, по-перше, заощадить час. По-друге, забезпечить належне повідомлення учасників процесів. По-третє, позбавить учасників потреби їздити до суду, щоб ознайомитися із матеріалами справи. Тож це буде економія часу та грошей. Технічні можливості для цього вже створюються⁸.

Варто зауважити, що судові процеси зокрема та система загалом є чи не найконсервативнішою з публічних інституцій та доволі стійкою до динамічних змін суспільних відносин і правового поля. Базові елементи судового процесу, зокрема й адміністративного, характеризуються значною історією та в процесі розвитку суспільства зазнали мінімальних змін. Паперова форма процесу є настільки узвичаєною, що не дивує те, що все ж частина правової спільноти доволі критично сприймає новаторства законодавця, та дуже обережно ставиться до запровадження електронного судочинства, зокрема і в адміністративному процесі.

Так, у науковій літературі зазначають:

До процесу побудови цього “нового світового порядку”, повністю заснованого на інформаційних технологіях, треба ставитися із особливою обережністю, як і до будь-якого глобального соціального експерименту. <...> Процес перетворення традиційних форм судочинства на новий

www.pravoua.com.ua

⁸ Р Куйбіда, ‘Суди роблять чесними чесні судді, а не закони про судову систему’ (Центр політико-правових реформ, 10 Листопад 2017) <<http://pravo.org.ua/ua/news/20872410-sudi-roblyat-chesnimi-chesni-suddi,-a-ne-zakoni-pro-sudovu-sistemu,-ekspert-roman-kuybida>> дата звернення 14 Грудень 2017.

електронний лад по суті є процесом перекладу цих традиційних процесуальних основ на нову “цифрову” мову. Результат, котрий буде одержано в підсумку, зараз ще остаточно невідомий⁹.

Проте реалії сьогодення такі, що розвиток інформаційних технологій не зупинити, вони все більше і більше проникатимуть у публічні та приватні інституції, зрештою – у наше повсякденне життя. Тож завдання сучасної правової системи – зробити використання інформаційних технологій максимально безпечним для прав людини, а також використати можливості цифрового світу для полегшення складних юридичних процедур, покращення захисту прав, свобод, інтересів осіб у публічно-правових відносинах. Справедливо зауважують, що ‘інформаційні технології в майбутньому стануть фундаментом судової системи, що призведе до радикальних позитивних змін у процесуальному праві та сфері захисту конституційних прав і свобод громадян’¹⁰.

Однак про успішність запровадження електронного адміністративного судочинства говорити ще дуже рано. Крім того, критерій успішності має оцінюватися лише крізь призму ефективності для захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб у публічно-правових відносинах. Погджуємося із думкою:

Основними напрямками роботи із запровадження повноцінного електронного судочинства є кардинальна переорієнтація всієї філософії державного електронного урядування з потреб державного апарату на потреби громадян та бізнес-структур¹¹.

Зупинімося детальніше на новелах законодавчого регулювання функціонування електронного адміністративного судочинства в Україні та розглянемо, які можливості вони створюють для покращення захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах.

Основною проблематикою, яка сьогодні цікавить суспільство у контексті реформування КАС України, є те, наскільки елементи “Електронного суду” будуть доступними для приватних осіб. Адже відомо, що частково деякі його функції вже запроваджені в адміністративних судах. Проте вони спрямовувалися здебільшого на спрощення роботи працівників апарату суду, оптимізацію документообігу. Натомість учасники

⁹ О. Бринцев, ‘Електронний суд – сучасний стан та шляхи вдосконалення’ в С Глібо та К Єфремова (ред), *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет: монографія* (Право 2016) 314-5.

¹⁰ В Білоус, ‘Інноваційні напрямки інформатизації судочинства’ (2011) 11 Теорія та практика судової експертизи і криміналістики 97.

¹¹ О Бринцев, ‘Електронний суд’ в Україні. *Досвід та перспективи* (Право 2016) 31.

Наталія Хлібороб

адміністративного процесу переважно мали можливість скористатися такою опцією, як отримання судових SMS-повісток.

Про високий рівень запровадження електронного судочинства можна буде говорити тоді, коли буде реалізовано можливість вчинення в електронному форматі усіх процесуальних дій під час розгляду адміністративних справ. Зокрема, важливим є створення можливості подання електронного адміністративного позову особами, права, свободи та інтереси яких порушені суб'єктом владних повноважень у публічно-правових відносинах. Для фізичних і юридичних осіб фактично саме це є критерієм реального та ефективного функціонування електронного адміністративного суду. Крім того, Рекомендація Rec (2001)3 Державам-членам "Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій", ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи, серед іншого, вказує на:

Необхідність забезпечення можливості відкриття провадження за допомогою електронних засобів, а також на можливості здійснення подальших процесуальних дій у межах провадження у середовищі електронно-документообігу¹².

Проте, на жаль, можливість звернення до суду з електронним позовом до адміністративного суду регламентується чинним КАС України неоднозначно. Так, відповідно до ч. 9 ст. 18 КАС України 'суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі'¹³.

Для цього, власне, і має бути створена Єдина система (нині у судах функціонує система обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу, кримінального провадження). Адже згідно з законодавством:

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система має забезпечити обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції¹⁴.

¹² Recommendation of the Committee of Ministers (2001)3 adopted on 28 February 2001 at the 743rd meeting of the Ministers' Deputies to member states on the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies (п 3).

¹³ Кодекс адміністративного судочинства України (п 7).

¹⁴ Там само.

Відповідно до ч. 2 ст. 18 КАС України:

Позовні та інші заяви, скарги та інші визначені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, в порядку їх надходження підлягають обов'язковій реєстрації в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в день надходження документів¹⁵.

У КАС України також закріплено право учасників адміністративного процесу подавати до суду електронні документи та вчиняти процесуальні дії в електронній формі.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 44 КАС України:

Документи (в тому числі процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо) можуть подаватися до суду, а процесуальні дії вчинятися учасниками справи в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, за винятком випадків, визначених цим Кодексом. Процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення форм процесуальних документів відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему¹⁶.

Однак, що стосується адміністративного позову, то законодавець у ст. 160 КАС України вказує, що 'позовна заява подається в письмовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб'¹⁷. Письмова форма фактично не виключає можливості створення електронного документа.

Відповідно до ст. 5 Закону України "Про електронні документи і електронний документообіг":

Електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною¹⁸.

¹⁵ Кодекс адміністративного судочинства України (н 7).

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Про електронні документи і електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.

Наталія Хлібороб

Згідно із Законом України “Про електронний цифровий підпис”¹⁹ електронний документ має бути засвідчений електронним цифровим підписом.

Варто зауважити, що законодавець закріплює правило, відповідно до якого ‘позовна заява може бути складена шляхом заповнення бланка позову, наданого судом’²⁰. Доцільно було б передбачити можливість, за якої особа може заповнити спеціальну електронну позовну форму, наприклад, на порталі Судової влади України (через особистий кабінет) чи за допомогою Єдиної системи. Така можливість мала б бути надана особі після проведення нею встановлених законодавцем процедур реєстрації й автентифікації та з наступним скріпленням документа електронним цифровим підписом.

Видається, що така форма подання позовної заяви цілком може бути ефективною в окремих категоріях адміністративних справ, зокрема, у справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності виборчих комісій, комісій з референдуму, членів цих комісій, у справах щодо уточнення списку виборців, справах за адміністративними позовами про усунення перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань, у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб’єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності, особливо з огляду на вельми стислі строки розгляду таких категорій справ.

Однак те, що законодавець прямо не передбачив такої можливості звернення до суду шляхом подання електронного адміністративного позову, лише свідчить про неготовність публічної влади до реальних перевтілень судових процесів за допомогою інформаційних технологій.

Сьогодні на офіційному веб-сайті Судової влади України у розділі “Електронний суд”²¹ створюються можливості сплати судового збору онлайн, отримання інформації щодо стадій розгляду судових справ, розміщений Єдиний державний реєстр судових рішень, а також міститься інформація про надсилання процесуальних документів електронною поштою та повістки у вигляді SMS-повідомлень учасникам судового процесу. Однак очевидно, що для ефективності функціонування системи “Електронний суд” та користі фізичних і юридичних осіб, які звертаються за захистом прав, свобод, інтересів у публічно-правових відносинах, ці можливості необхідно розширювати.

www.pravoua.com.ua

¹⁹ Про електронні документи і електронний документообіг (н 18).

²⁰ Кодекс адміністративного судочинства України (н 7).

²¹ Інформація щодо роботи “Електронного суду” (Судова влада України) <<https://court.gov.ua/reystri-ta-sistemi/ecourt/>> дата звернення 15 Грудень 2017.

Шлях розширення можливостей електронного судочинства обрали більшість європейських країн. Зокрема, у Польщі на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції²² створено окремий розділ, присвячений функціонуванню електронного судочинства. Працює інформаційний портал, що втілює ідею єдиної точки доступу до інформації щодо всіх питань, які виникатимуть у зв'язку з участю особи у судових процесах. Використання порталу безкоштовне, тому учасники судового процесу економлять час і гроші, які могли б витратитися на традиційний контакт із судом. Крім того, завдяки роботі порталу спрощується багато юридичних формальностей. Наприклад, секретарі судових засідань звільняються від обов'язку надавати інформацію учасникам процесу на їхнє прохання.

1 січня 2010 р. у Польщі запроваджено електронний розгляд справ наказного провадження. Здійснення електронного розгляду справи регламентовано в розділі VIII “Електронне наказне провадження” Цивільного процесуального кодексу Республіки Польща²³. У цьому Кодексі передбачено, що ‘справа розглядається в електронному провадженні, лише якщо позивач вирішить подати позов електронним шляхом. Усі файли справ зберігаються в електронній формі. Позивач сплачує судовий збір через мережу Інтернет’²⁴. А відповідно до § 2 ст. 505-30 ‘дії суду, судового секретаря та учасників процесу реєструються лише в інформаційно-телекомунікаційній системі, а дані, отримані у їх результаті в електронній формі, підтверджуються електронним підписом’²⁵.

Для української правової системи довгоочікуваною, а також вагомою для учасників адміністративного процесу є можливість подавати електронні докази. Вона закріплена у ст. 99 КАС України:

Електронними доказами визнається інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)²⁶.

²² ‘Sądy w Internecie’ (Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej) <<https://www.ms.gov.pl/pl/sady-w-internecie/>> дата звернення 15 Грудень 2017.

²³ Kodeks postępowania cywilnego: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-1964-43-296-u> (дата звернення: 15.12.2017).

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

²⁶ Кодекс адміністративного судочинства України (н 7).

Наталія Хлібороб

Необхідно зауважити, що ‘електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного підпису’²⁷ відповідно до Закону України “Про електронний цифровий підпис”. Варто визнати, що вказані нормативні положення заслуговують на схвальну оцінку, адже для учасників адміністративного процесу розширюють можливості доказування.

Окрім того, законодавцем оптимізована можливість отримання повістки за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Відтепер для здійснення судових викликів або надсилання судових повідомлень для учасників справи, свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів передбачено можливість використання електронних адрес. Так, за наявності в особи офіційної електронної адреси судові виклики, судові повідомлення надсилаються на офіційну електронну адресу. До цього часу, щоб використовувати надсилання процесуальних документів електронною поштою та повістки у вигляді SMS-повідомлень, учасникам судового процесу необхідно було подати до суду заявку у паперовому вигляді, взятую на офіційному веб-порталі судової влади України. При цьому заявник надалі отримував процесуальні документи і в електронному, і в паперовому вигляді паралельно. Також потрібно було зареєструватися у системі обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу (завести поштову скриньку електронного суду), розміщеній на офіційному веб-порталі судової влади України за адресою: mail.gov.ua.

Нові положення КАС України передбачають: аби скористатися перевагами електронного адміністративного судочинства необхідно зареєструватися у Єдиній системі. При цьому:

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, судові експерти, державні органи та органи місцевого самоврядування, суб’єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в обов’язковому порядку. Інші особи реєструють свої офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі в добровільному порядку²⁸.

Варто наголосити на тому, що законодавець передбачив:

Особам, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, суд вручає будь-які документи у справах, в яких такі особи беруть участь, виключно в електронній

www.pravoua.com.ua

²⁷ Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 р. № 852-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.

²⁸ Кодекс адміністративного судочинства України (н 7).

формі шляхом їх направлення на офіційні електронні адреси таких осіб, що не позбавляє їх права отримати копію судового рішення у паперовій формі за окремою заявою. Реєстрація в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє права на подання документів до суду в паперовій формі в порядку²⁹.

Згідно з абзацом 2 ч. 8 ст. 18 КАС України:

Особи, які зареєстрували офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі, подають процесуальні та інші документи, письмові та електронні докази, вчиняють інші процесуальні дії в електронній формі виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, з використанням власного електронного цифрового підпису, прирівняного до власноручного підпису відповідно до Закону України “Про електронний цифровий підпис”³⁰.

Державній судовій адміністрації України ‘рекомендовано забезпечити створення та належне функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи’³¹.

Хотілося б вірити, що вже скоро буде розпочата робота системи електронного адміністративного суду. Однак, як свідчить практика запровадження електронних систем в інших сферах, зокрема у сфері електронних адміністративних послуг, такий оптимізм є передчасним.

Висновки. Варто зазначити, що попередні висновки, на жаль, не такі оптимістичні. Фактично законодавець не здійснив докорінних революційних змін, лише на законодавчому рівні закріпив положення, які досі регулювалися підзаконними нормативно-правовими актами.

Нині складно говорити про повноцінне запровадження електронного адміністративного судочинства, про яке невпинно звітують вищі органи публічної влади. Насправді, відбулося запровадження окремих елементів електронного судочинства в адміністративний процес, зокрема розгляд адміністративної справи в електронній формі. Учасникам адміністративного процесу надано можливість подавати докази в електронній формі та використовувати електронний цифровий підпис. В електронній формі можуть подаватися процесуальні документи, письмові та електронні докази тощо, а також вчинятися процесуальні дії. Умовою реалізації вказаних можливостей є реєстрація у Єдиній системі.

Однак наразі це лише положення, які закріплені у КАС України. Наступним кроком має стати ухвалення низки підзаконних нормативно-

²⁹ Кодекс адміністративного судочинства України (н 7).

³⁰ Там само.

³¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (н 1).

правових актів, які будуть закріплювати правила та деталі роботи системи електронного судочинства, зокрема функціонування Єдиної системи. Також має бути розроблене відповідне програмне забезпечення. Це є надзвичайно важливим етапом роботи над запровадженням електронного адміністративного судочинства, інакше законодавчі норми мають шанс залишитися порожніми деклараціями. Водночас варто наголосити на наявності низки труднощів у цій роботі. Зокрема, технічна неукмплектованість значної кількості місцевих судів, відсутність у судах ІТ-фахівців, які здійснюватимуть технічну підтримку роботи електронного суду, низький рівень захисту персональних даних, недостатній рівень захисту від шкідливого програмного забезпечення та втручання третіх осіб у роботу електронного суду. На жаль, законодавець не передбачив посиленних гарантій для захисту роботи систем електронного судочинства, а також посиленої юридичної відповідальності за незаконне втручання чи перешкоджання функціонуванню системи електронного суду.

Та попри це, не можна сказати, що законодавче запровадження електронного судочинства є поспішним. Адже рівень розвитку інформаційних технологій за умови суспільного запиту та формування належного правового поля дасть змогу зробити електронне судочинство ефективним інструментом захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах.

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Kodeks postępowania cywilnego: Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: <http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-1964-43-296-u> (accessed: 15.02.2018) (in Polish).
2. Recommendation of the Committee of Ministers (2001)3 adopted on 28 February 2001 at the 743rd meeting of the Ministers' Deputies to member states on the delivery of court and other legal services to the citizen through the use of new technologies. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2aa7 (accessed: 12.12.2017) (in English).
3. Recommendation of the Committee of Ministers CM/Rec(2009)1 adopted on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies to member states on electronic democracy (e-democracy). URL: http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/Default_en.asp (accessed: 12.12.2017) (in English).
4. Kodeks administratywnoho sudochynstva Ukrainy [The Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine]; Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 6 lypnia 2005 r. № 2747-IV (v redakcii Zakonu Ukrainy [As Amended by the Law of Ukraine] vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. № 48. St. 436) (in Ukrainian).

5. Pro elektronni dokumenty i elektronnyj dokumentoobih [On Electronic Documents and Electronic Document Management]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 22 travnia 2003 r. № 851-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 36. St. 275 (in Ukrainian).
6. Pro elektronnyi cyfrovyy pidpys [On Electronic Digital Signature]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 22 travnia 2003 r. № 852-IV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 36. St. 276 (in Ukrainian).
7. Pro realizaciiu proektu shhodo obminu elektronnykh dokumentamy mizh sudom ta uchastykamy sudovoho procesu [On Implementation of the Project for Electronic Documents Exchange between the Court and Court Process Participants]: nakaz Derzhavnoi sudovoi administracii Ukrainy [Order of the State Judicial Administration of Ukraine] vid 31 travnia 2013 r. № 72. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SA13013.html (accessed: 12.12.2017) (in Ukrainian).
8. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho procesualnogo kodeksu Ukrainy, Cyvilnogo procesualnogo kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv [On Amendments to the Economic Procedure Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine and other Acts of Legislation]: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine] vid 3 zhovtnia 2017 r. № 2147-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2017. № 48. St. 436 (in Ukrainian).
9. Pro zatverdzhennia Tymchasovoho rehlamentu nadsylannia sudom elektronnykh dokumentiv uchastykam sudovoho procesu, kryminalnogo provadzhennia [On Approval of the Temporary Rules for Sending by the Court of Electronic Documents to Participants of Court Process, Criminal Proceedings]: nakaz Derzhavnoi sudovoi administracii Ukrainy [Order of the State Judicial Administration of Ukraine] vid 7 lystopada 2016 r. № 227. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/227> (accessed: 13.12.2017) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

10. Bryntsev O, *“Elektronni sudy” v Ukraini Dosvid ta perspektyvy [“Electronic Courts” in Ukraine Experience and Prospects]* (Pravo 2016) (in Ukrainian).

Edited books

11. Bryncev O, ‘Elektronnyi sud – suchasnyi stan ta shliakhy vdoskonalennia’ [‘E-Court – Modern State and Ways of Improvement’] v Hlibko S, Yefremova K (red), *Pravove rehulivannia vidnosyn u merezhi Internet: monohrafiia [Legal Regulation of Relations on the Internet: Monograph]* (Pravo 2016) (in Ukrainian).

Journal Articles

12. Bilous V, ‘Innovaciini napriamky informatyzacii sudochynstva’ [‘Innovative Areas of Informatization of Court Proceedings’] (2011) 11 *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* 97 (in Ukrainian).

Websites

13. ‘Sady w Internecie’ (*Ministerstwo Sprawiedliwosci Rzeczypospolitej Polskiej*) <<https://www.ms.gov.pl/pl/sady-w-internecie/>> accessed 15 December 2017 (in Polish).
14. ‘Informaciya shhodo roboty “Elektronnoho sudu”’ [Information on the E-Court Operation] (*Sudova vlada Ukrayiny*) <<https://court.gov.ua/reystri-ta-sistemi/ecourt/>> accessed 15 December 2017 (in Ukrainian).

Наталія Хлібороб

15. Kuibida R, 'Sudy robliat chesnymy chesni suddi, a ne zakony pro sudovu systemu' ['The Courts are Made Fair by Honest Judges and Not by the Laws on the Court System'] (*Centr polityko-pravovykh reform*, 10 Lystopad 2017) <<http://pravo.org.ua/ua/news/20872410-sudi-roblyat-chesnimi-chesni-suddi,-a-ne-zakoni-pro-sudovu-sistemu,-eksper-roman-kuybida>> accessed 14 December 2017 (in Ukrainian).

Nataliia Hliborob

INTRODUCTION OF ELECTRONIC ADMINISTRATIVE JUDICIAL PROCEDURE IN UKRAINE: INNOVATIONS AND PROSPECTS

ABSTRACT. Recently, introduction of e-justice has become a central topic of scientific debate. Currently, the main question is whether e-justice will be able to increase the level of human rights protection, especially in administrative cases, with one of the parties to a legal dispute being an individual opposed by a subject vested with power? Generally, information technologies allow creating new forms of organization of the functioning and interaction of public authorities with society, and also allow implementing innovative solutions for legal regulation and organization of relations at public law.

The purpose of this article is to find out, firstly, the real possibilities which are offered by innovative legal provisions on electronic administrative judicial procedure to participants of administrative process, and secondly, to ascertain what the next steps of public authorities should be, including the legislator, in order to ensure that the provisions on the introduction of electronic administrative judicial procedure are implemented.

The function of the Unified Judicial Information and Telecommunication System has been consolidated at the legislative level; this system should become the basis for the introduction of all subsequent elements of the electronic administrative judicial procedure. It is the first time when the provision has been entrenched stating that a court of law shall consider the case based on case materials in electronic form. Participants to administrative process have been granted the opportunity to submit evidence in electronic form and use an electronic digital signature. Furthermore, documents may be submitted to a court and proceedings may be conducted in electronic form using the Unified Judicial Information and Telecommunication System.

However, there is still controversy over the legal regulatory framework for the option of legal recourse to an administrative court by filing an electronic claim. Article 160 of the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine expressly provides that the statement of claim shall be submitted in a written form. Although the written form does not actually preclude making of an electronic document, the fact that the legislator has not expressly provided for the possibility of legal recourse by filing of an electronic administrative claim should be regarded only as the indication that public authorities are not ready for real reforms of judicial processes by using information technologies.

Judicial processes in particular and the system in general are probably the most conservative of all public institutions. In the course of society development, the basic elements of judicial process have undergone very insignificant changes. In this context,

www.pravoua.com.ua

the modern legal system should set the objectives of making the use of information technologies as safe as possible for human rights, and also of using the potential of the digital world to make complex legal procedures less complicated.

Thus, changes made to the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine have actually brought along the introduction of separate e-justice elements into the administrative process. However, no fundamental changes ensued, since the legislative level still keeps the provisions which until now were regulated by acts of subordinate legislation. The next step should lie in establishing the legal framework for the functioning of the Unified Judicial Information and Telecommunication System, in enhancing the personal data protection and increasing the liability for illegal interference with the operation of e-justice systems.

KEYWORDS: e-court; electronic administrative judicial procedure; electronic claim; electronic evidence.